

בשער הספר

טובה רוזן – חוקרת, מתרגמת, מנהיגה אקדמית, פעילת זכויות אדם, פמיניסטית, חברה, שותפה לדרך ומורה אהובה. על כל אחד מתחומים אלו אפשר לכתוב ולכתוב, עט יהיה לכל עת. קובץ המאמרים שבידינו אינו אלא סיכומה של תקופה אחת ופתיחתה של תקופה חדשה, שתהיה, אין לנו ספק בכך, רבת הישגים אף היא.

כאשר החלה טובה לפרסם את מחקריה היה ברור לכל שמהדהדים כאן קול חדש, שפה אחרת וגישה מקורית לשירת ימי הביניים. טובה הפנתה את תשומת לבם של חוקרי השירה העברית של ימי הביניים ושל קוראיה אל ערכיהם הספרותיים של השירים; אל הרלוונטיות שלהם לימינו בהיותם טקסטים אסתטיים בעלי משמעות חברתית ותרבותית עמוקה. טובה, שאיחדה באישיותה המחקרית הן את הגישה הפילולוגית הנוקדנית והן את הגישה הספרותית הפתוחה ורבת הדמיון, הייתה החוקרת שהצליחה להעלות את חקר שירת ימי הביניים אל המסלול הייחודי והמרתק שבו הוא צועד כיום.

את לימודיה לדוקטורט באוניברסיטת אוקספורד החלה טובה אצל המזרחן הנודע ש"מ שטרן, ולאחר מותו הפתאומי המשיכה אותם בהנחיית פרופ' ישראל לוין מאוניברסיטת תל אביב. בעקבות מחקריו פורצי הדרך של שטרן על המושג כתבה טובה את עבודת הדוקטור שלה על שירי האזור של יהודה הלוי, ואחר כך את ספרה לאזור שיר (1985). מחקרה על השירה הסטרופית הקנו לה פרסום עולמי בקרב חוקרי ימי הביניים.

הספר שכתבה עם עדי צמח יצירה מחזכמה (1983) הציע קריאות מרתקות בשירי שמואל הנגיד ברוח ה"ניו קריטיסיזם". כבר בשלב זה ניכרה שאיפתה של טובה לפרוץ לכיוונים חדשים. הגישות הסטרוקטוראליסטיות שאימצה ברוח "אסכולת תל אביב" לתורת הספרות ניכרות במחקרה הרבים על שירת האזור, וכן במאמריה על החידה הספרותית (1981, 1999), על הדיאלוג בשירת שלמה אבן גבירול (1985), על הפואטיקה של פיוטי יונה (1987) ועוד.

מחקרה של טובה מגוונים בנושאים ובגישותיהם: ספרה שירת החזל העברית בימי הביניים (1997) הוא ממחקרי היסוד של השירה העברית מימי הביניים, ספר חובה לכל תלמידי התחום; סקירתה את כיווני החקירה ואת האידיאולוגיות המגוונות, שהנחו את תולדות מחקר השירה העברית בימי הביניים ומנחים אותו גם היום (2000) היא סקירה ביקורתית ומאירת עיניים; מאמרה על טדרוס אבולעאפיה (1994) הוא מסה היסטורית-ספרותית

תרבותית נרחבת, המשרטטת דיוקן של יוצר יוצא דופן בתקופה רבת תהפוכות; מאמרה "כמו בשיר של שמואל הנגיד" (1995) מזהה את עקבותיו של הנגיד בשירי יהודה עמיחי ומזמין שיח אינטרטקסטואלי מרתק בין שירת ימי הביניים לשירה בת ימינו.

טובה היא מורה אהובה מאוד. היא לימדה בארץ באוניברסיטת חיפה, באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטת בן-גוריון, ובארצות הברית בפרינסטון, בקולומביה ובברקלי. היא העמידה תלמידים הרבה וקנתה אוהבים רבים לספרות העברית של ימי הביניים. תלמידה של טובה מעידים לא רק על הנחייתה רבת ההשראה, אלא גם על ההנאה המרובה שבעבודה במחיצתה.

כדרכם של חוקרים שאינם קופאים על עומדם אלא חותרים תמיד לאמירות חדשות ולחיפוש כיוונים חדשים, פיתחה טובה תחום חדש בחקר הספרות העברית של ימי הביניים, אתו היא מזוהה בשנים האחרונות כחוקרת פורצת דרך וכדמות מובילה – תחום המגדר. השאלות הראשונות שהעלתה בתחום זה פורסמו בכתב העת האמריקני *Prooftexts* בשנת 1988, ומאז הלכו ותכפו מחקריה עד לשיאם (עד כה) בספרה (2003) *Unveiling Eve*, ובמהדורות העברית ציד הצבייה (2006). מפליא עד כמה הקורפוס השירי העצום של השירה העברית בימי הביניים "מתמסר" להתבוננות הפמיניסטית-המגדרית של טובה. מחקר השירה העברית בימי הביניים, כך נראה, היה זקוק לחוקרת בשיעור קומתה של טובה שתדע למזג ביד אומן את הידע התאורטי העצום שהתפתח בתאוריה הפמיניסטית עם הדיוק הפילולוגי ועם הפתיחות האסתטית-הספרותית כדי לגיע להישגים כאלה.

בשנים האחרונות שוקדת טובה יחד עם ישראל לויך על פרסום מהדורה מדעית של שירי הקודש של משה אבן עזרא (שהכרך הראשון שלה כבר ראה אור), ועוד ידה נטויה. דומה שאין מתאים מטובה רוזן, האישה, המורה והחוקרת, להעמיד את המורשת הספרותית של השירה העברית בימי הביניים בפני התרבות הישראלית; לחשוף את יופייה ואת משמעויותיה ולהציג אותם כמנוף רב עוצמה לתיקון פניה האנושיים של המציאות הישראלית.

על כל אלה, טובה, מעניקים לך תלמידיך, עמיתייך, חברייך ואוהבייך בארץ ומעבר לים תשורה זו: אות לטובה.

ספר זה הוא כרך מיוחד של שני כתבי עת שחברו יחדיו: מכאן – כתב עת לחקר הספרות והתרבות היהודית והישראלית, ואיל פריזינטי – מחקרים בתרבות יהודי ספרד. נאספו בו עשרים ואחד מחקרים חדשים הפרושים על פני יותר מאלף שנות יצירה, ובהם פיוטים ושירי חול, מקאמות וסיפורי עם, משלים ופתגמים. המאמרים מושתתים על שיטות מחקר מכמה תחומי דעת וממשיכים את השיח המחקרי שטובה רוזן מובילה: ספרות, מגדר, פילוסופיה, סוציולוגיה, היסטוריה, פילולוגיה, אמנות והגות. בשני חלקיו של הספר, העברי והאנגלי, מסודרים המאמרים בסדר כרונולוגי על פי נושאיהם.

אנו מבקשים להודות לפרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת מרכז גאון לתרבות הלאדינו באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, לפרופ' יגאל שוורץ, ראש מכון הקשרים לחקר הספרות והתרבות היהודית

והישראלית באוניברסיטת בן גוריון בנגב, לפרופ' רבקה כרמי, נשיאת האוניברסיטה, לפרופ' צבי הכהן, רקטור האוניברסיטה, לפרופ' דיוויד ניומן, דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה ולמחלקה לספרות עברית על תמיכתם הנדיבה. עוד אנו מכירים תודה לד"ר פיטר לנרד על עצותיו הטובות ולגב' מירי פלד על עבודתה המדויקת והמסורה.

יהא אות לטובה, אות בָּאוֹת, אות תודה ואות הוקרה לטובה שלנו, מלווה בברכה לשנים רבות של נחת רוח ויצירה.

העורכים